

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па навуковай рабоце БДУКМ

В.Р. Языковіч

“ 9 ” *сентябрыя* 2020 г.

Рэгістрацыйны № ВД - 174/эвуч.

ХОРАЗНАЎСТВА

*Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці 1-18 01 01 Народная творчасць (па напрамках),
напрамку спецыяльнасці 1-18 01 01-01 Народная творчасць (харавая музыка),
спецыялізацыі 1-18 01 01-01 02 Харавая музыка народная*

Вучэбная праграма складзена згодна з патрабаваннямі адукацыйных стандартаў Рэспублікі Беларусь ОСВО 1-18 01 01-2013, вучэбнага плана установы вышэйшай адукацыі па напрамку спецыяльнасці. Рэгістрацыйны нумар С 18-1-67/17 вуч.

СКЛАДАЛЬНІК:

В.І. Раманенкава, старшы выкладчык кафедры беларускай народна-песеннай творчасці ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат мастацтвазнаўства.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

кафедра міжкультурнай камунікацыі прыватнай установы адукацыі «Інстытут сучасных ведаў імя А.М. Шырокава»;

Т.С. Гажэўская-Пешак, дацэнт кафедры харавокага і вакальнага мастацтва ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат педагагічных навук, дацэнт.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай беларускай народна-песеннай творчасці
(пракакол № 7 ад 28.02.2019 г.);

Навукова-метадычным саветам установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»
(пракакол № 5 ад 12.06.2019).

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная дысцыпліна “Хоразнаўства” ўваходзіць у склад профільных вучэбных дысцыплін напрамку спецыяльнасці “Народная творчасць (харавая музыка)”. Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Хоразнаўства” павінна даць тэарэтычныя веды ў галіне харавой работы будучага хормайстра (кіраўніка народнага хора).

Вучэбная дысцыпліна “Хоразнаўства” абагульняе ўсе бакі харавой працы, таму, выкарыстоўваючы дасягненні харавой педагогікі, яна заклікана на глыбокай навуковай і практычнай аснове даць студэнтам шырокае ўяўленне аб харавым мастацтве ва ўсіх яго праявах у плане гістарычным, тэарэтычным і метадычным, што назіраецца праз існаванне міжпрадметных сувязяў вучэбнай дысцыпліны “Хоразнаўства” з усёй сістэмай спецыялізаванай вузаўскай падрыхтоўкі, заснаванай на ўзаемасувязі з такімі вучэбнымі дысцыплінамі як: “Харавы клас”, “Выканальніцкае майстэрства”, “Пастаноўка голасу”, “Дырыжыраванне”, “Харавая аранжыроўка”, “Методыка работы з хорам” і інш. Акрамя таго вучэбная дысцыпліна “Хоразнаўства” знаходзіцца ў цеснай сувязі з такімі гуманітарнымі вучэбнымі дысцыплінамі, як “Гісторыя”, “Філасофія”, “Культуралогія” і г.д.

Вучэбная дысцыпліна “Хоразнаўства” павінна забяспечыць фарміраванне наступных груп кампетэнцый:

ПК-1. Ствараць творчыя калектывы.

ПК-2. Ажыццяўляць неабходныя маркетынжавыя дзеянні для складання прагнозу эфектыўнасці калектыву, знаходзіць неабходныя фінансавыя сродкі для яго рэалізацыі.

ПК-3. Забяспечваць шматбаковыя сувязі з грамадкасцю ў працэсе работы, удзельнічаць у распрацоўцы рэкламнай і друкаванай прадукцыі.

ПК-4. Рыхтаваць даклады, паведамленні і іншую дакументацыю ў галіне народнай творчасці і ўдзельнічаць у іх рэпрэзентацыі.

ПК-5. Карыстацца інфармацыйнымі рэсурсамі для шматбаковага забеспячэння арганізацыйна-кіраўніцкай дзейнасці ў галіне народнай творчасці.

ПК-6. Выкарыстоўваць нарматыўна-прававую базу галіны культуры.

ПК-7. Планаваць працэс навучання і выхавання ў адпаведнасці з распрацаванымі нарматыўнымі і дыдактычнымі дакументамі.

ПК-8. Выкладаць спецыяльныя дысцыпліны, вывучаць перадавы педагогічны і творчы вопыт, творча карыстацца ім у сваёй педагогічнай дзейнасці.

ПК-9. Працаваць з вучэбнымі планамі і праграмамі, метадычнымі рэкамендацыямі па арганізацыі адукацыйнага працэсу і выхавання сродкамі народнай творчасці.

ПК-10. Карыстацца інфармацыйнымі рэсурсамі для азнаямлення з нарматыўнай базай адукацыі і інавацыямі ў дыдактыцы навучання.

ПК-11. Удасканальваць сваё педагогічнае майстэрства.

ПК-12. Улічваць псіхалагічныя асаблівасці навучэнцаў і практыкаваць індывідуальны падыход да вырашэння мэт і задач навучання і выхавання.

ПК-13. Выкарыстоўваць сучасныя метадыкі і тэхнічныя сродкі навучання.

ПК-14. Аналізаваць перспектывы і напрамкі захавання і развіцця народнай творчасці.

ПК-15. Планаваць асноўныя этапы навуковых даследаванняў народнай творчасці.

ПК-16. Арганізоўваць работу па падрыхтоўцы навуковых артыкулаў, паведамленняў, рэфератаў і заявак на фінансаванне навуковых і адукацыйных праектаў па народнай творчасці і асабіста ўдзельнічаць у ёй.

ПК-17. На навуковай аснове арганізоўваць сваю творчую прафесійную дзейнасць, валодаць найноўшымі навуковымі распрацоўкамі, а таксама сучаснай інфармацыяй у сферы мастацкай культуры.

ПК-18. Ажыццяўляць нагляд за бытаваннем розных відаў і жанраў народнай творчасці ў мэтах іх аховы і пераемнасці.

ПК-19. Ведаць прынцыпы і прыёмы збірання, сістэматызацыі, абагульнення і выкарыстання інфармацыі для правядзення навуковых даследаванняў у галіне народнай творчасці.

ПК-20. Ужываць новыя інавацыйныя тэхналогіі навучання, мультымедычныя тэхналогіі, электронныя падручнікі, фоназапісы.

ПК-23. Планаваць рэпертуар уласных мастацкіх (музычных) твораў.

ПК-24. Працаваць з крыніцамі рэпертуару, літаратурай па народнай творчасці.

ПК-25. Арганізоўваць этапы працэсу выканання мастацкіх (музычных) твораў для эстэтычнага выхавання і фарміравання высокамастацкіх густаў насельніцтва.

ПК-27. Рабіць уласныя аранжыроўкі, інструментоўкі, апрацоўкі і пераклады для харавых калектываў, аркестраў, ансамблей.

ПК-28. Самастойна падбіраць рэпертуар, фарміраваць канцэртную праграму.

ПК-29. Рыхтаваць творчыя выступленні харавых (інструментальных) калектываў і весці канцэртную работу ў рэгіёне і па-за яго межамі.

Мэта вучэбнай дысцыпліны “Хоразнаўства” заключаецца ў тым, каб студэнты засвоілі веды тэарэтычных асноў харавога мастацтва і навыкі, неабходныя для ажыццяўлення самастойнай хармейсцёрскай дзейнасці.

Асноўныя задачы вучэбнай дысцыпліны:

- сфарміраваць неабходныя веды для працы з харавым калектывам у народнай манеры спеваў;
- набыць веды аб слыхавых і вакальна-харавых навыках (інтанацыі, рытме, пеўчым дыханні, дыкцыі, гукавядзенні і інш.)
- актывізаваць развіццё індывідуальнага эстэтычнага густу.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Хоразнаўства” студэнт павінен *ведаць*:

- гісторыю і тэорыю развіцця харавога мастацтва;
- прынцыпы, напрамкі, формы дзейнасці харавога калектыву;
- будову і прынцыпы працы галасавога апарата;
- характарыстыку галасоў народнага хору;
- жанры і віды харавой музыкі, музычна-паэтычныя формы народных песен;
- элементы харавой гучнасці (ансамбль, строй, нюансы і т. д.);

умець:

- тэарэтычна граматычна прааналізаваць харавую партытуру, падрыхтаваць моўны каментарый да твораў, якія выконваюцца;
- эскізна развучыць з харавым калектывам твор, зпрагназаваць магчымыя складанасці пры засваенні спевакамі музычнага твора, выбраць метады іх пераадолення;
- аналізаваць практычную дзейнасць сучасных прафесійных хораў;
- падабраць рэпертуар для народнага хору і арганізаваць канцэртную дзейнасць калектыва;

валодаць:

- рознымі метадамі асваення вакальна-харавой тэхнікі;
- тэарэтычнымі спосабамі і тэхнічнымі прыёмамі ў працы над харавым творам;

- методикой працы над строем, ансамблем, дыкцыяй, элементамі вакальна-харавой тэхнікі і іншымі сродкамі харавога выканання.

Вучэбная дысцыпліна “Хоразнаўства” непасрэдна папярэднічае самастойнай харавой практыцы студэнтаў і з’яўляецца тэарэтычным падмуркам для практыкі (пры рабоце з аднародным і змешаным харамі).

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Хоразнаўства” ўсяго адведзена 146 гадзін, з іх 70 гадзін аўдыторных (40 лекцыйных і 30 семінарскіх) заняткаў. Рэкамендаваная форма кантролю ведаў студэнтаў – экзамен.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны ў вучэбную дысцыпліну

Роля вучэбнай дысцыпліны «Хоразнаўства» ў прафесійнай падрыхтоўцы студэнтаў у якасці кіраўнікоў і артыстаў хору, ансамблю. Змест, мэта, задачы вучэбнай дысцыпліны. Сувязь вучэбнай дысцыпліны «Хоразнаўства» з іншымі спецыяльнымі прадметамі: харавым і вакальным класамі, дырыжываннем, сальфеджыя, класам вакальнага ансамбля. Харавы спеў, як від музычнага мастацтва. Калектыўная аснова прыроды харавога мастацтва.

РАЗДЗЕЛ 1. НАРОДНА-ХАРАВОЕ ВЫКАНАЛЬНІЦТВА

Тэма 1. Развіццё харавога мастацтва Беларусі

Зараджэнне харавога спеву на тэрыторыі тагачасных беларускіх зямель пачалося ў эпоху Сярэднявеча. Старажытна-беларуская гімнаграфія. У эпоху Асветніцтва развіццё харавога мастацтва засяроджана вакол храма. Дзейнасць выбітных славянскіх кампазітараў Вацлава з Шаматул, Крыштафа Клабана, Дыямедэ Като, Яна Бранта, Цыпрыяна Базыліка, Мікалая Гамулка, Андрэя з Рагачова, Войцеха Длугарая. Тэндэнцыі паліфанізацыі царкоўнага спеву ў эпоху Барока. Партэсныя спевы. Дзейнасць М. Дылецкага. Музыкальная культура магнацкіх дамоў у эпоху Класіцызма. Першая палова XIX ст. стала пачаткам збору і публікацыі беларускай народнай песні, спробы яе кампазітарскай і канцэртнай апрацоўкі.

Тэма 2. Станаўленне і развіццё народна-харавога выканальніцтва ў Беларусі. Народна-харавая творчасць беларускіх фалькларыстаў

Гісторыя станаўлення і развіцця народных хароў і фальклорных ансамбляў у Беларусі. Збіральніцкая і даследчая дзейнасці першых фалькларыстаў (М. Янчука, М. Федароўскага, Е. Карловіча, О. Кольберга, Л. Куба і інш.). Тэатр Ігната Буйніцкага. Узнікненне першай трупы беларускага нацыянальнага тэатра В. Дуніна-Марцінкевіча. Дзейнасць музычна-драматычных калектываў і іншых мастацкіх аб'яднанняў у працэсе станаўлення харавой культуры.

Тэма 3. Народна-хараваая творчасць
Г.Р. Шырмы, Г.І. Цітовіча. Нацыянальны акадэмічны
народны хор Рэспублікі Беларусь імя Г. І. Цітовіча

Творчы шлях Г.Р. Шырмы і яго роля ў даследаванні беларускай народнай песні. Першыя фальклорныя зборнікі Г.Р. Шырмы, іх асаблівасці. Хараваая творчасць Г.Р. Шырмы.

Асноўныя этапы творчасці Г.І. Цітовіча. Сістэма запісу фальклору, якую выкарыстоўваў Г.І. Цітовіча. Публікацыі Г.І. Цітовіча і іх значэнне ў даследаванні беларускай народнай песні. Хараваая творчасць Г.І. Цітовіча.

Г.І. Цітовіча – першы кіраўнік Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь. Стваральнікі першага прафесійнага народнага хору. Уплыў Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г.І. Цітовіча на развіццё народна-харавага выканальніцтва Беларусі. Вядучыя аматарскія і прафесійныя народна-хараваыя калектывы Рэспублікі Беларусь.

РАЗДЗЕЛ 2. ТЭОРЫЯ ХАРАЗНАЎСТВА

Тэма 4. Харавы калектывы. Тып, від хору,
яго камплектацыя. Хараваая партытура

Паняцце аб хоры. Жанравыя асаблівасці і выканальніцкія формы сучаснага народнага хору. Народна-выканальніцкая манера як комплекс мастацка-выразных сродкаў і прыёмаў харавага выканання. Тыпы і віды народных хораў. Вакальна-хараваая структура народных харавых калектываў. Залежнасць складу калектыву ад мастацка-творчага напрамку, а таксама ад мясцовых традыцый народных спеваў. Фальклорныя ансамблі і іх разнавіднасці. Хараваая партытура народнага хору.

Тэма 5. Харавыя партыі і характарыстыка
складаючых іх галасоў. Склад хора і яго растаноўка падчас
рэпетыцый і канцэртных выступленняў

Харавыя партыі іх дыяпазоны і вакальна-тэхнічныя магчымасці. Спосабы растаноўкі выканаўцаў у народных харах. Асаблівая ўвага да ўзаемасувязі вакальна-харавай структуры фальклорнага калектыву з

абласнымі традыцыямі народных ансамблевых спеваў, з асаблівасцямі мясцовага музычнага стылю народных песень, яе залежнасць ад традыцыйнай партытуры, ад размеркавання галасоў па групам, вядучым асноўную мелодыю песні ці падгалосак. Акрамя гэтага, варта адзначыць агульныя рысы ў вакальна-харавай арганізацыі самадзейных і прафесійных народных хораў, таксама ўплыў партытуры сучаснай народнай песні і аўтарскіх твораў для народных хораў на вакальна-хараваю структуру самадзейнага народнага хору.

Тэма 6. Жанры і віды харавай музыкі.

Харавая фактура. Музычна-паэтычныя формы народных песен

Песня і яе асаблівасці. Харавая мініяцюра – форма і сродкі музычнай выразнасці, асноўны змест. Хор буйной формы – форма і стыль выкладу, асноўны змест. Харавая апрацоўка (найпросты, разгорнуты, свабодны тып апрацоўкі). Харавое пералажэнне і яго прыёмы. Прыёмы харавага выкладу.

Гістарычным эпохам і песенным стылям (вясковому і гарадскому) характэрныя свае, асаблівыя песенныя структуры. Дзве групы сістэм вершаскладання: музычна-маўленчае і моўнае акцэнтнае, іх характарыстыка. Тыпы вершаскладання: сілабічны, танічны, сілаба-танічны, іх сувязь з народнай песняй. Вызначэнне характару тэксту: распеў, дэкламацыя, вакалізацыя. Развіццё песенна-паэтычных формаў. У аснове народна-песеннага формаўтварэння ляжаць наступныя песенныя структуры: нестрафічная, страфічная і куплетная формы, кожная з якіх мае свае разнавіднасці.

РАЗДЗЕЛ 3. ВАКАЛЬНА-ХАРАВАЯ ТЭХНІКА

Тэма 7. Паняцці “зук”, “голас”. Будова галасавога апарата. Гігіена голасу

Якасці гуку пры ўмове правільнага спеву. Паняцце “пеўчы голас”. Кароткія звесткі аб будове галасавога апарата, функцыі яго складовых частак, іх узаемадзеянне. Паняцці аб міаэластычнай і нейроматорнай тэорыях функцыянавання галасавога апарата. Культура спеваў і гігіена галасавога апарата. Асноўныя прычыны, якія выклікаюць захворванне галасавога апарата. Засваенне законаў, правілаў, нормаў прафесійных галасавых

паводзінаў і рэжыму, захавання якіх забяспечвае чалавеку здаровы пеўчы апарат.

***Тэма 8. Гук і яго характарыстыка:
вышыня, моц (сіла), працягласць і тэмбр***

Фізіялагічныя і фізічныя характарыстыкі гуку. Залежнасць вышыні і сілы пеўчага гуку ад характару работы галасавых звязак. Суб'ектыўнае ўспрыняцце гукавога ціску, якое залежыць ад размаху вагальных рухаў крыніцы гуку. Суадносіны паміж рознымі ўзроўнямі гучнасці называецца дынамікай. Асаблівасці ўспрымання сілы голасу на слых. Узаемасувязь гучнасці і вышыні гучання голасу. Вышыня вакальнага гуку вызначаецца лікам ваганняў, якія здзяйсняюць галасавыя звязкі на працягу адной секунды. Індывідуальны тэмбр голасу абумоўлены анатамічнымі асаблівасцямі галасавога апарата, але залежыць таксама ад зладжанай працы галасавых звязак і дыхання.

***Тэма 9. Голас і яго састаўныя элементы:
дыяпазон, тэсітура, рэзанатары, рэгістры і інш.***

Паняцце “пеўчы голас”. Характарыстыка пеўчых галасоў – дзіцячых, жаночых і мужчынскіх, іх дыяпазоны, рэгістрава-каларыстычныя ўласцівасці, вакальна-тэхнічныя магчымасці ў акадэмічных і народных хорах. Паняцце аб тэсітуры (высокая, сярэдняя, нізкая, а таксама зручная або нязручная). Рэгістры. Роля нізкага груднога і высокага галаўнога рэгістраў пеўчага голаса ў народны-харавым выканальніцтва. Асаблівай якасцю пеўчага голаса з'яўляецца вібрата. Паняцце рэзанатах і працэсе рэзанансу.

***Тэма 10. Фонагукавое ўтварэнне,
механізмы спеву, пеўчая устаноўка***

Спевы з акустычнага пункту гледжання. Асновы правільнага фонагукавога ўтварэнне: пазіцыя фарміраванне літар. Паняцце абертана і яго ўздзеянне на фарміраванне спеўнага гуку. “Ротаглотачны рупар”. Утварэнне рэзанансу. Паняцце “высокая пеўчая фарманта”. Правільная пеўчая устаноўка (пры спевах седзячы і стоячы). Асноўныя памылкі пры пеўчай

устаноўцы і іх адмоўны вынік, які адлюстроўваецца на якасці гучання голаса спевака.

Тэма 11. Працэс гукаўтварэння: дыханне, яго віды і методыкі працы з дыханнем, апора гуку, атака гуку, гукавядзенне

Асноўныя пеўчыя навыкі. Пеўчая ўстаноўка, яе значэнне. Дыханне і яго роля ў гукаўтварэння. Асаблівасці пеўчага дыхання. Тыпы дыхання. Дыханне пры розных тэмпах і нюансах. Дыханне і гукавядзенне. Віды дыхання (адначасовае, ланцужковае). Дыханне як сродак выразнасці.

Апора гуку. Атака гуку, яе тыпы. Уплыў атакі гуку на працэс гукаўтварэння. Паняцце «вакальная пазіцыя». Высокая пазіцыя. Адзіная манера фарміравання галосных. Яе значэнне для выпрацоўкі вакальнай гучнасці. Значэнне афарбоўкі голасу і характару гуку для дасягнення мастацкай выразнасці. Гукавядзенне, асноўныя вакальныя рысы. Вакальны слых. Вакальна-харавыя практыкаванні для развіцця розных навыкаў гукаўтварэння і гукавядзення. Прымарная зона.

Тэма 12. Вытокі народнага гукаўтварэння – спосабы гукаўтварэння, фармаванне галосных.

Паняцце народнай манеры спеваў як комплекс сродкаў і прыёмаў мастацкай выразнасці, у аснове якога ляжыць блізкі, натуральна-маўленчай пасыл гуку, імкненне да распеўнасці, яркая тэмбравая афарбоўка, выкананне спеваў, пераважна, пры дапамозе груднога рэзаніравання, выкарыстанне каларыстычных прыёмаў – гукапераймання, фальцэта, глісанда, фаршлага, запаўнення (кластара), меладэкламацыі, рэха, алеаторыкі. Характэрныя афарбоўкі тэксту – агаласоўкі і рэдуцыраванне. Фармаванне галосных пад час спеваў народных песен.

Тэма 13. Строй і інтанаванне ў народным хоры

Паняцце аб харавым строі і інтанацыі як элементах харавой гучнасці. Строй меладычны (строй харавой партыі) і гарманічны (агульнахаравы строй). Паняцце аб унісоне як аднавысотным інтанаванні гукаў партыі, якія складаюць яго меладычную лінію. Залежнасць строю ад ладатанальнай

структуры харавога твора. Асаблівасці строя ў мажоры і міноры. Інтанаванне гукаў розных прыступак мажорнага і мінорнага гукарадаў у адпаведнасці з іх функцыянальным значэннем у ладзе. Інтанаванне інтэрвалаў у мажорным і мінорным ладах. Інтанаванне трохгуччаў і іх зваротаў ад розных прыступак мажорнага і мінорнага ладоў. Інтанаванне найбольш ужывальных сэптакордаў і іх зваротаў у мажоры і міноры. Строй у творах для хору без суправаджэння і з суправаджэннем. Уплыў тэсітурных умоў і голасавядзення на строй у хоры. Сувязь строю з метрарытмічнай структурай твора, яго дынамікай і тэмпам. Залежнасць строю ад асаблівасцяў выкарыстання рэгістраў, фактуры выконваемага твора. Асноўныя паказчыкі развітых музычна-слыхавых і вакальна-тэхнічных навыкаў выканаўцаў. Найбольш спрыяльныя ўмовы стройнага харавога спеву.

Тэма 14. Ансамбль хора і яго віды

Паняцце пра ансамбль як аб адным з асноўных уласцівасцяў харавой гучнасці. Прыватны і агульнахаравы ансамбль. Адзінства рэгістравага гучання – аснова прыватнага ансамбля ў народным хоры. Роля запявалы як вядучага голасу ў ансамблі харавой партыі і цэлага хору. Умова дасягнення агульнага ансамбля ў народных хорах. Уплыў манеры гукаўтварэння і эмацыйных адчуванняў на дасягненне ансамбля ў народным хоры. “Натуральны”, “штучны”, “дыферэнцыраваны” ансамбль. Ансамбль рытмічна, дыкцыйны, дынамічны, фактурны і інш.

Тэма 15. Дыкцыя і арфаэпія ў народным хоры.

Тэкст і яго роля ў хоры

Спецыфіка пеўчай дыкцыі. Артыкуляцыя ў народным хоры. Прыёмы вымаўлення ў спевах галосных і хычных гукаў. Адзіная манера фарміравання галосных як неабходная ўмова добрай вакальнай гучнасці і яснай дыкцыі. Прыёмы вымаўлення зычных гукаў. Асноўныя правілы дыкцыі пры спевах. Сувязь дыкцыі з фактурай харавога твора. Асноўныя правілы арфаэпіі. Уплыў дыялектаў на выкананне народнай песні. Вымаўленне галосных і зычных у складаных словах і словах іншамоўнага паходжання. Уплыў лагічных націскаў на вымаўленне тэксту. Спецыфічныя цяжкасці рытмічнага выканання тэксту і інш. Спецыфічныя прыёмы народных спеваў (“слізганні”,

“агаласоўкі”, “пад’езды” і інш.). інтэрпрэтацыя тэксту ў хоры і правілы растаўлення лагічных націскаў у музычных фразях.

РАЗДЗЕЛ 4. ВАКАЛЬНА-ХАРАВАЯ РАБОТА

Тэма 16. Распяванне ў хоры, яго функцыі і асноўныя практыкаванні. Настройка хора

Распяванне хору – вакальна-слыхавая настройка хору, своеасаблівая вакальная гімнастыка, разаграванне і настройка галасавога апарату спевакоў хору на пэўных практыкаваннях. Асноўная задача пры распяванні хору складаецца ў тым, каб выпрацаваць адзіную вакальную лінію, ансамбль, строй, чысціню інтанацыі, дыханне, высокую пазіцыю гуку.

У распяванні можна вылучыць тры групы практыкаванняў: практыкаванні для настройкі галасавога і дыхальнага апаратаў на пэўчы рэжым; практыкаванні накіраваныя на развіццё розных вакальна-харавых уменняў і навыкаў; практыкаванні, якія ствараюцца кіраўніком для вырашэння праблем, якія ўзнікаюць пры развучванні таго ці іншага твора.

Тэма 17. Этапы работы над харавым творам і праграмай калектыву

Асноўныя кірункі працы над харавым творам заключаюцца ў вывучэнні метадыкі цэласнага выканальніцкага аналізу харавога твора (аналізу музыкі, ролі і значэння знакаў прыпынку, лагічных і псіхалагічных паўзаў, тыпы ўзаемасувязі музычных сродкаў выразнасці і г.д.). Этапы работы над партытурай: паказ твора, развучванне першай музычнай фразы па партыях, аб’яднанне двух галасоў у першай музычнай фразе, праца над строем, дыкцыяй, ансамблем, сродкамі музычнай выразнасці інш.

Падбор вучэбнага і канцэртнага рэпертуару для рознага харавога складу. Праграма хору павінна адпавядаць магчымасцям дадзенага калектыву. Крыніцай рэпертуару хору народнай песні з’яўляюцца лепшыя творы кампазітараў, цікавыя апрацоўкі народных песень, лепшыя ўзоры старажытнай і сучаснай народнай песні як а капэла, так і з суправаджэннем.

***Тэма 18. Сінтэз вакальнага, пластычнага,
інструментальнага і драматычнага мастацтва ў
народным хоры. Сцэнічнае ўвасабленне народнай песні.
Арганізацыйна-выхаваўчая работа ў хоры***

Інтэграцыя відаў мастацтва ў народным хоры. Эксплікацыя відаў мастацтва ў дачыненні да народнай манеры выканальніцтва. Узаемадзеянне дырыжора і харавога калектыва адносна музычнага твора. Вакальная работа ў хоры над сінтэзам мастацкіх прыёмаў. Сінтэз мастацтваў у народным хоры: музычнае мастацтва (вакальна-харавое і інструментальнае), літаратура, харэаграфія, тэатральнае мастацтва, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, дызайн.

Інтэрпрэтацыя народных песен на сцэне. Рэжысёрская распрацоўка песні. Тэатралізацыя песні, стварэнне яскравых музычна-драматычных карцін з выкарыстаннем розных сродкаў выразнасці. Этапы работы над канцэртнымі выступленнямі.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін			Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Семінарскія заняткі	КСР	
1	2	3	4	5	6
	Уводзіны	1			
РАЗДЗЕЛ 1. НАРОДНА-ХАРАВОЕ ВЫКАНАЛЬНІЦТВА					
1	<i>Тэма 1.</i> Развіццё харавога мастацтва Беларусі.	1			
2	<i>Тэма 2.</i> Станаўленне і развіццё народна-харавога выканальніцтва ў Беларусі. Народна-харавая творчасць беларускіх фалькларыстаў.	2	2		
3	<i>Тэма 3.</i> Народна-харавая творчасць Г.Р. Шырмы, Г.І. Цітовіча. Нацыянальны акадэмічны народны хор Рэспублікі Беларусь імя Г. І. Цітовіча.	2	2	2	тэст
РАЗДЗЕЛ 2. ТЭОРЫЯ ХАРАЗНАЎСТВА					
4	<i>Тэма 4.</i> Харавы калектыў. Тып, від хору, яго камплектацыя. Харавая партытура.	2		2	рэферат
5	<i>Тэма 5.</i> Харавыя партыі і характарыстыка складаючых іх галасоў . Склад хора і яго растаноўка падчас рэпетыцый і канцэртных выступленняў.	2	2		
6	<i>Тэма 6.</i> Жанры і віды харавой музыкі. Харавая фактура. Музычна-паэтычныя формы народных песен.	2	4	2	калоквиум
РАЗДЗЕЛ 3. ВАКАЛЬНА-ХАРАВАЯ ТЭХНІКА					
7	<i>Тэма 7.</i> Паняцці “голас”, “гук”. Будова галасавога апарата. Гігіена голасу.	2	2		
8	<i>Тэма 8.</i> Гук і яго характарыстыка: вышыня, моц (сіла), працягласць і тэмбр.	2			
9	<i>Тэма 9.</i> Голас і яго састаўныя элементы: дыяпазон, тэсітура, рэзанатары, рэгістры і інш.	2	2		
10	<i>Тэма 10.</i> Фонагукавое ўтварэнне, механізмы спеву, пеўчая устаноўка.	4	2		
11	<i>Тэма 11.</i> Працэс гукаўтварэння: дыханне, яго віды і метадыкі працы з дыханнем, апора гуку, атака гуку, гукавядзенне.	2	2		
12	<i>Тэма 12.</i> Вытокі народнага гукаўтварэння – спосабы гукаўтварэння, фармаванне галосных.	4	2	2	водгук на вызначаную тэму
13	<i>Тэма 13.</i> Строй і інтанаванне ў народным хоры.	2	2		
14	<i>Тэма 14.</i> Ансамбль хора і яго віды	2	2	2	напісанне анатацыі
15	<i>Тэма 15.</i> Дыкцыя і арфаэпія ў народным хоры. Тэкст і	2	2	2	тэст

	яго роля ў хоры.				
РАЗДЗЕЛ 4. ВАКАЛЬНА-ХАРАВАЯ РАБОТА					
16	<i>Тэма 16.</i> Распяванне ў хоры, яго функцыі і асноўныя практыкаванні. Настройка хора.	2	2		
17	<i>Тэма 17.</i> Этапы работы над харавым творам і праграмай калектыву.	2		2	тэст
18	<i>Тэма 18.</i> Сінтэз вакальнага, пластычнага, інструментальнага і драматычнага мастацтва ў народным хоры. Сцэнічнае ўвасабленне народнай песні. Арганізацыйна-выхаваўчая работа ў хоры.	2	2		экзамен
Усяго:		40	30	14	

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная

1. *Антаневіч, В.* Шляхі выкарыстання фальклору ў сучаснай беларускай музыцы (60–70-я гг.) / В.Антаневіч // Беларуская музыка: зб. – Мінск, 1978. – Вып. 3. – С. 62–71.
2. *Асафьев, Б.В.* О народной музыке / Б.В.Асафьев. – Л.: Музыка, 1987. – 225 с.
3. *Барышев, Г.И.* Театральная культура Белоруссии XVIII века / Г.И.Барышев. – Минск: Наука и техника, 1993. – 293 с.
4. *Виноградов, К.П.* Работа над дикцией в хоре / К.П.Виноградов. – М.: Музыка, 1967. – 147 с.
5. Гісторыя беларускай савецкай музыкі / Г.С.Глушчанка [і інш.] – Мінск, 1971. – 467 с.
6. *Дмитриевский, Г.А.* Хороведение и управление хором / Г.А.Дмитриевский. – М.: Музгиз, 1957. – 143 с.
7. *Доўнар-Запольскі, М.В.* Гісторыя Беларусі / М.В.Доўнар-Запольскі. – Мінск, 1994. – 245 с.
8. *Елатов, В.И.* Ладовые основы белорусской народной песни / В.И.Елатов. – Минск: Наука и техника, 1964. – 154 с.
9. *Елатов, В.И.* Мелодические основы белорусской народной музыки / В.И.Елатов. – Минск: Наука и техника, 1970. – 137 с.
10. *Жураўлёў, Д.* Генадзь Цітовіч / Д.Жураўлёў. – Мінск, 1984. – 54 с.
11. *Земцовский, И.И.* О природе фольклора в свете исполнительского общения / И.И.Земцовский // Искусство и общение: сб. – М., 1984. – С. 18–29.
12. *Калугина, Н.В.* Беседы о хоре русской народной песни / Н.В.Калугина. – М.: Музгиз, 1957. – 39 с.
13. *Калугина, Н.В.* Из опыта работы русского народного хора / Н.В.Калугина // Поет самодеятельный хор: сб. – М.: Музыка, 1965. – 87 с.
14. *Калугина, Н.В.* Певческое воспитание народного хора / Н.В.Калугина // Клуб и художественная самодеятельность. – 1967. – № 21. – С. 17–24.
15. *Калугина, Н.В.* Некоторые вопросы работы самодеятельного народного хора / Н.В.Калугина // Работа с хором: сб. – М.: Музыка, 1972. – 147 с.

16. *Калугина, Н.В.* Методика работы с русским народным хором / Н.В.Калугина. – М.: Музыка, 1977. – 256 с.
17. *Калугина, Н.В.* Вопросы формирования репертуара самодеятельного народного хора / Н.В.Калугина. – М.: Музыка, 1980. – 130 с.
18. *Краснощеков, В.И.* Вопросы хороведения / В.И.Краснощеков. – М.: Музыка, 1969. – 195 с.
19. *Левандо, П.П.* Анализ хоровой партитуры / П.П.Левандо. – Л.: Музыка, 1965. – 55 с.
20. *Левандо, П.П.* Хороведение: основы вузовского курса / П.П.Левандо. – Л.: Музыка, 1971. – 280 с.
21. *Мешко, Н.К.* Чтобы учить, нужно учиться / Н.К.Мешко // Клуб и художественная самодеятельность. – 1964. – № 20. – С. 15–19.
22. *Мешко, Н.К.* Еще раз о народных хорах / Н.К.Мешко // Советская музыка. – 1974. – № 1. – С. 22–23.
23. *Мешко, Н.К.* Вокальная работа с исполнителями русских народных песен / Н.К.Мешко // Клубные вечера: сб. – М., 1976. – С. 95–103.
24. *Мухаринская, Л.С.* Белорусский государственный народный ансамбль песни и танца / Л.С.Мухаринская. – Минск, 1959. – 110 с.
25. *Мухаринская, Л.С.* Белорусская народная песня: историческое развитие / Л.С.Мухаринская. – Минск: Наука и техника, 1977. – 216 с.
26. *Мухаринская, Л.С.* Композитор, этнограф, хоровой дирижер / Л.С.Мухаринская // Советская музыка. – 1980. – № 12. – С. 17
27. *Мухаринская, Л.С.* Беларуская народная музычная творчасць / Л.С.Мухаринская, Т.С.Якіменка. – Мінск: Вышэйш. шк., 1993. – 110 с.
28. *Нисневич, Н.Г.* Г.Р.Ширма: очерк жизни и творчества / Н.Г.Нисневич. – Л.: Музыка, 1971. – 80 с.
29. Основы хороведения: учебное пособие для высших учебных заведений по специальностям "Музыкальное искусство. Дополнительная специальность", "Музыкальное искусство. Ритмика. Хореография", "Музыкальное искусство. Специальные музыкальные дисциплины" / Т. С. Богданова. - Минск: БГПУ, 2013. - 137 с.
30. *Попов, В.С.* Русская народная песня в самодеятельном хоре / В.С.Попов // Работа с хором: сб. – М.: Музыка, 1972. – 147 с.
31. *Руднева, А.В.* Русский народный хор и работа с ним / А.В.Руднева. – М.: Музыка, 1960. – 120 с.
32. *Смагін, А.І.* Беларуская харавая літаратура / А.І.Смагін. – Мінск: Вышэйш. шк., 1998. – 232 с.

33. Хоразнаўства і методыка работы з народным хорам [Ноты] : Вучэб. дапам. для навучэнцаў сярэд. спец. навуч. устаноў мастацтваў па спец. "Нар.-харавыя спевы" / Г.А. Мілешка. - Мн. : Аракул, 2000. - 72 с.
34. Хороведение: Учеб. пособие / О.П. Кузьмина, Е.Б. Сивицкая, И.М. Симановская. - Мн.: БГПУ, 2000. - 103 с.
35. Хороведение: Учеб. пособие для музык. отд-ний и фак. сред. пед. учеб. заведений / В.А. Самарин. - М.: Изд. центр "Academia", 2000. - 197, [2] с. – (Педагогическое образование).
36. *Цітовіч, Г.І.* ва ўспамінах сучаснікаў: зб. – Мінск: Выд-ва Муз. т-ва БССР, 1990. – 63 с.
37. *Цітовіч, Г.І.* О белорусском песенном фольклоре / Г.И.Цитович. – Минск, 1976. – 127с.
38. *Чесноков, П.Г.* Хор и управление им / П.Г.Чесноков. – М: Музгиз, 1961. – 240 с.
39. *Шамина, Л.В.* Исполнительская интерпретация в народном хоре // Работа дирижера над хоровой партитурой / Л.В.Шамина. – М.: Музыка, 1985. – 175 с.
40. *Широков, А.С.* Работа над песней в народном хоре / А.С.Широков // Художественная самодеятельность. – 1959. – № 7. – С. 17–28.
41. *Шырма, Р.Р.* Песня – душа народа / Р.Р.Шырма. – Мінск, 1993. – 110 с.

Дадатковая

1. *Алексеев, Э.* Музыкальный фольклор и музыкальная самодеятельность / Э.Алексеев // Народное творчество в культуре развитого социалистического общества / Э.Алексеев. – М.: Музыка, 1984. – С. 28–40.
2. *Антипова, Л.* Русский народный детский хор / Л.Антипова // Клуб и художественная самодеятельность. – 1971. – № 13. – С. 46–61.
3. *Баранов, В.* Русский народный хор. Сценическое воплощение песни / В.Баранов // Клуб и художественная самодеятельность. – 1971. – № 13. – С. 15–37.
4. *Беляев, А.* О музыкальном фольклоре и древней письменности / А.Беляев. – М.: Музыка, 1971. – 155 с.
5. *Грибанова, В.* Русский народный хор. Вокальная работа в народном хоре / В.Грибанова // Клуб и художественная самодеятельность. – 1971. – № 17. – С. 17–39.
6. *Дмитриев, Л.* Основы вокальной методики / Л.Дмитриев. – М.: Музыка, 1968. – 120 с.

7. *Дорофеев, А.* Организация и работа фольклорного коллектива / А.Дорофеев. – М.: Музыка, 1980. – 85 с.
8. *Зацарный, Ю.* Русский народный хор. Музыкальное сопровождение / Ю.Зацарный // Клуб и художественная самодеятельность. – 1971. – № 19.
9. *Засимова, Е.* Русский народный хор. Особенности работы руководителя / Е.Засимова // Клуб и художественная самодеятельность. – 1971. – № 19.
10. *Красовская, Ю.* Концертная жизнь народной песни / Ю.Красовская // Советская музыка. – 1971. – № 4. – С. 12–15.
11. *Кабанов, А.* Молодежное фольклорное движение в городах / А.Кабанов // Молодежь и культура. Проблемы досуга, художественного творчества, становления личности: сб. науч. тр. – М.: НИИ культуры, 1985. – № 137. – С. 137–155.
12. *Кабанов, А.* Воспитательное воздействие музыкального фольклора на участников художественной самодеятельности / А.Кабанов // Художественная самодеятельность. Традиции, мастерство, воспитание: сб. науч. тр. – М.: НИИ культуры, 1985. – № 141. – С. 111–137.
13. *Кондратьев, С.* Художественная самодеятельность и фольклор (к проблеме народного хора) / С.Кондратьев // Народное творчество. Вопросы музыкальной самодеятельности и фольклора: сб. науч. тр. – М.: НИИ культуры, 1974. – Вып. 20. – С. 24–32.
14. *Ливанов, В.* Русская музыкальная культура XVIII века и ее связи с литературой, театром / В.Ливанов. – М.: Музыка, 1983.
15. *Ломанова, Н.* Русский народный хор. Вокально-хоровая структура / Н.Ломанова // Клуб и художественная самодеятельность. – 1971. – № 7. – С. 7–12.
16. *Лукьянова, Т.* Внимание исполнителю в фольклоре / Т.Лукьянова // Советская музыка. – 1973. – № 13. – С. 15–23.
17. *Рубцов, Ф.* Интонационные связи в песенном творчестве славянских народов / Ф.Рубцов. – Л.: Музыка, 1962. – 120 с.
18. *Рубцов, Ф.* Хоровые коллективы русской народной песни / Ф.Рубцов // Проблемы музыкальной самодеятельности: сб. – М., 1965. – С. 17–32.
19. *Рубцов, Ф.* Современное народное песнетворчество / Ф.Рубцов // Вопросы теории и эстетики музыки. – М.: Музыка, 1965. – № 4; 1967. – № 5. – С. 41–56.
20. *Рубцов, Ф.* Русские народные хоры и псевдонародные песни / Ф.Рубцов // Статьи по музыкальному фольклору: сб. – Л.: Музыка, 1973. – № 6. – С. 14–27.

21. *Христиансен, Л.* Псевдоревнители культуры звука в народном хоре / Л.Христиансен // Клуб и художественная самодеятельность. – 1964. – № 22. – С. 13–24.

22. *Христиансен, Л.* Работа с народными певцами / Л.Христиансен // Вопросы вокальной педагогики: сб. – М., 1976. – № 5. – С. 11–19.

23. *Христиансен, Л.* Ладовая интонационность русской народной песни / Л.Христиансен. – М.: Сов. композитор, 1976. – 390 с.

24. *Чишко, О.* Певческий голос и его свойства / О.Чишко. – М.; Л.: Музыка, 1966. – 48 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

КРЫТЭРЫ І АЦЭНКІ ВЕДАЎ

1 бал – адсутнасць ведаў значнай часткі тэрэтычнага матэрыялу, вельмі дрэнная арыентаванасць ў пытаннях хоразнаўства, фрагментарныя тэрэтычныя веды.

2 балы – нізкі ўзровень валодання тэрэтычным матэрыялам. Значныя памылкі ў выкарыстанні музычных прыкладаў і спецыяльнай тэрміналогіі, няведанне творчасці прадстаўнікоў харавой культуры.

3 балы – недастаткова абгрунтаваны адказ. Перадаецца інфармацыя агульнага зместу. Недастатковае выкарыстанне музычных прыкладаў і спецыяльнай тэрміналогіі. Няведанне харавой творчасці прадстаўнікоў мастацкай культуры, несістэматызаваныя тэрэтычныя веды.

4 балы – няпоўнае валоданне тэрэтычным матэрыялам і яго разуменне, недастатковае выкарыстанне музычных прыкладаў і спецыяльнай тэрміналогіі. Дрэннае веданне творчасці прадстаўнікоў харавой культуры. Павярхоўнае валоданне тэрэтычнымі ведамі.

5 балаў – добрае валоданне матэрыялам, дапускаюцца памылкі ў яго паслядоўным выкладзе. Недастатковае валоданне музычнымі прыкладамі і спецыяльнай тэрміналогіяй. Слабая схільнасць да самастойнага абагульнення і ўласных поглядаў на прапанаваны матэрыял.

6 балаў – даволі абгрунтаваны адказ, веданне і асвятленне асноўнай праблематыкі, агульнае валоданне найбольш вядомым матэрыялам. Выкарыстанне дастатковай колькасці музычных прыкладаў і спецыяльнай тэрміналогіі. Веданне творчасці вядучых прадстаўнікоў харавога мастацтва.

7 балаў – абгрунтаваны адказ, веданне і шырокае асвятленне асноўнай праблематыкі, добрае валоданне матэрыялам, аргументаванае выкарыстанне мастацкіх прыкладаў і спецыяльнай тэрміналогіі. Добрае веданне творчасці прадстаўнікоў харавой культуры.

8 балаў – дасканалае валоданне матэрыялам з канкрэтнымі назвамі твораў і аўтараў. Поўны і паслядоўны выклад адказу з дастатковым выкарыстаннем харавых прыкладаў і спецыяльнай тэрміналогіі. Добрае веданне творчасці вядучых хормайстраў у кантэксце развіцця мастацкай культуры.

9 балаў – свабоднае валоданне матэрыялам у галіне харавой культуры, разнастайнасць музычных прыкладаў. Дакладнае апераванне спецыяльнай тэрміналогіяй, імёнамі, датамі, назвамі твораў. Дасканалае валоданне творчасць прадстаўнікоў харавога мастацтва.

10 балаў – свабоднае апераванне ведамі ў галіне харавога мастацтва. Сістэматызацыя дадзеных з уменнем суадносіць асаблівасці жанраў і відаў харавога мастацтва з выкарыстаннем інтэграцыйнага метаду. Выказванне асаблівага погляду на харавы матэрыял ў новых умовах кампаратыўнага аналіза.

ПЕРАЛІК РЭКАМЕНДАВАНЫХ СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ

- настройка хора пры дапамозе камертона;
- распяванне хору з пэўнымі задачамі;
- вуснае апытанне (вызначэнне жанру народных песен, асаблівасцяў харавой партытуры);
- тэарэтычны і выканальніцкі аналіз харавой партытуры;
- вусны экзамен.

РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ СТУДЭНТАЎ

- наведванне харавых калектываў (канцэртаў і рэпетыцый) з наступным разборам ходу рэпетыцый і канцэртаў (студэнты вядуць дзённік «асабістых уражанняў»);
- падбор распяванняў і вакальна-харавых практыкаванняў, паказ іх у аўдыторыі на фартэпіяна ў розных танальнасцях;
- аналіз харавых партытур з наступным паказам іх у класе;
- вывучэнне і аналіз спецыяльнай хоразнаўчай літаратуры;
- прагляд фільмаў аб працы выбітных дырыжораў, як харавых, так і сімфанічных;
- праслухоўванне запісаў з узорамі харавога выканальніцтва;
- задаванне тону голасам ад гукаў «ля» для ўсіх мажорных і мінорных танальнасцяў (трохгучча 1 ступені);
- падрыхтоўка харавой партытуры для працы з хорам:
  - выкананне партытуры на фартэпіяна;
  - вакальна-інтанацыйнае засваенне – спевы харавых партый і інтанаванне акордаў, уключаючы гарманічны аналіз;
- такціраванне – уменне граць на фартэпіяна любую харавую партыю адной рукой пры адначасовым дырыжыраванні другой.